

Jeden den v Bogotě

Devátý duben 1948 v paměti očitých svědků

Jaromír Soukup

Každý rok si 9. dubna Kolumbijci připomínají život a také smrt politika Jorgeho Eliécera Gaitána, který měl změnit tvář jejich země. Alespoň si to řada z nich myslela. Každý, kdo tuto událost prožil, si pamatuje, co toho dne dělal, stejně tak jako Američané vzpomínají na to, co dělali, když zabili prezidenta Kennedyho nebo když došlo v New Yorku 11. září 2001 k útoku na Dvojčata. Existuje proto množství dokumentů a rozhovorů o dění toho dne nejen v Bogotě, ale i v dalších kolumbijských městech. Jak píše historik Herbert Braun, událost získala téměř románový až fantastní charakter.¹ Dnes si asi nejrozšířenější verzi toho, co se stalo, lze přečíst ve vzpomínkách Gabriela Garcíi Márqueze nazvaných *Žít, abych mohl vyprávět*. Protože tato kniha vznikla mnohem později, i sám autor doznává, že na několika místech se musel opřít o edici Artura Alapeho, jenž shromáždil reprezentativní výběr rozhovorů a výpovědí lidí, kteří tyto události sami prožili. K dispozici je ale samozřejmě celá řada dalších pramenů vztahujících se k tomuto osudovému dni kolumbijských dějin.

Jorge Eliécer Gaitán byl v rámci Liberální strany disidentem, jenž se nebál směřovat kritiku do vlastních řad. Poměrně dlouho útočil na elitu obou politických stran, kterou ve svých projevech nazýval oligarchií, a jež podle něj byla zcela odtržená od reality života v zemi. Současně volal po mravní obnově republiky. Z toho důvodu nebyl mezi vrcholnými představiteli země příliš oblíben. Přesto zastával během třicátých let významné posty ve vládě nebo správě hlavního města; na krátkou dobu působil i jako jeho starosta. Zasedal také v Kongresu a radě hlavního města. Lídři strany se tímto způsobem snažili kritiku nepohodlného politika utišit, což se jim příliš nedařilo. Gaitán dokonce na počátku třicátých let 20. století na nějaký čas stranu opustil a založil si vlastní hnutí, kolumbijští voliči se však ukázali příliš konzervativními a ve volbách i nadále podporovali především dvě tradiční strany. To byl jeden z hlavních důvodů, proč se Gaitán rozhodl opět vstoupit mezi liberály, kteří jej do svých řad znovu přijali i proto, že se báli případného rozštěpení strany. Gaitánův čas přišel v polovině čtyřicátých let, kdy se on sám rozhodl kandidovat na prezidenta Kolumbie.

Kolumbie na konci druhé světové války a krátce po ní zažívala přelomové období. V roce 1946 skončila po šestnácti letech u moci nadvláda Liberální strany a funkci

¹ BRAUN, Herbert, *The Assassination of Gaitán. Public Life and Urban Violence in Colombia*, Madison (Wis.) 1985, s. XI.

hlavy státu zaujal konzervavec Mariano Ospina Pérez.² Důvodem nebyly ani tolik aféry liberálního prezidenta Alfonse Lópeze Pumareja, jako spíše rozdělení Liberální strany na dvě nesmiřitelná křídla, jež se utkala proti sobě v prezidentských volbách. Levicové „disidentské“ křídlo vedl tehdy stále populárnější Jorge Eliécer Gaitán, oficiálním kandidátem strany se však stal Gabriel Turbay. I když ve volbách v roce 1946 oba liberální kandidáti získali dohromady téměř šedesát procent hlasů, ani jednomu z nich to nestačilo na vítězství.

Od té doby Gaitán posiloval své postavení ve straně i ve státě. Přibývalo jeho příznivců, kteří se rekrutovali zejména z nižších ale i středních vrstev. Nejvíce podporovatelů měl na severu země a pak ve všech větších městech kromě Medellínu, který byl vždy konzervativní baštou. V roce 1947 se stal Gaitán šéfem Liberální strany a jejím jediným kandidátem na prezidenta pro volby v roce 1950. To vše se ale změnilo 9. dubna 1948 pět minut po jedné hodině odpoledne, kdy byl nový šéf liberálů zastřelen. Následovaly události, jež nejen Bogota, ale ani celá země do té doby nezažily.

„ČERNÝ PÁTEK“

Pátek 9. dubna 1948 přitom začal pro Gaitána velmi úspěšně. Po jedné hodině v noci se mu totiž podařilo konečně osvobodit poručíka Jesúse Cortése, který v roce 1938 v Manizales zastřelil novináře Eudora Galarzu Ossu.³ Úspěch ještě oslavili v podniku Morocco, odkud se Gaitán vrátil ve čtyři hodiny domů.⁴ Jako každý jiný den se vydal před osmou hodinou do práce, kde na něj čekala řada úkolů a povinností. Kolem poledního se u něj v kanceláři na Sedmé třídě ve čtvrtém patře budovy Agustína Nieta začali objevovat přátelé a blízcí spolupracovníci, kteří mu přišli pográtulovat k významnému úspěchu. Gaitán byl podle nich sice velmi unavený a zřejmě měl i chřipku, přesto se celou dobu velmi dobře bavil a vtipkoval.⁵

2 K jeho vládě viz JARAMILLO OCAMPO, Hernán, 1946–1950: *De la unidad nacional a la hegemonía conservadora*, Bogotá 1980.

3 Stalo se tak poté, co Galarzovy noviny *La Voz de Caldas* plukovníka obvinily z šikanování svých vojáků. Ten považoval za nutné bránit svoji vojenskou čest proti tomuto nařčení, a proto vnikl do novinářovy kanceláře a dvěma výstřely jej usmrtil. Vojáci a Cortésovi přátelé se rozhodli zaplatit mu nejlepšího právníka, proto mezi sebou uspořádali sbírku a najali Gaitána. Ten na argumentu o obraně vojenské cti postavil svoji obhajobu. Soudce Pedro Pérez Sotomayor mu dal nakonec za pravdu a Gaitán tak i podle vlastních slov dosáhl největšího úspěchu během své právnícké praxe. Srov. ALAPE, Arturo, *El 9 de abril, asesinato de una esperanza*, in: JARAMILLO URIBE, Jaime — TIRADO MEJÍA, Alvaro — ORLANDO MELO, Jorge — BEJARANO, Jesús Antonio (eds.), *Nueva Historia de Colombia II, Historia Política 1946–1986*, Bogotá 1989, s. 34.

4 SANCHEZ TORRES, Carlos Ariel, *Notas a la decisión judicial sobre la muerte de Gaitán*, in: *Estudios Socio-Jurídicos*, Vol. 3, No. 1, 2001, s. 63. To potvrzuje i memorandum pro Ministerstvo zahraničních věcí USA. Viz National Archives College Park, Maryland, Spojené státy americké, (NACP), Department of State, Central Decimal File (RG 59), Gaitán's murder and the identification of his assassin, 28. 4. 1948, 821.00/4–2848.

5 Jedná se o výpovědi Pedra Elisea Cruze, Alejandra Valleja, Jorgeho Padilly a Plinia Mendozy Neiry, in: ALAPE, Arturo, *El Bogotazo: Memorias del olvido*, La Habana 1983, s. 219–222.

V kanceláři nakonec zůstali s Gaitánem čtyři přátelé, kteří byli za krátkou dobu svědky jeho vraždy. Jednalo se o Plinia Mendozu Neiru, lékaře Pedra Elisea Cruze, Alejandra Valleja a Jorgeho Padillu. Mendoza tehdy kolem jedné odpoledne navrhl, že všechny přítomné pozve na oběd. Gaitán si z něj ještě dělal legraci, jestli na to bude mít dostatek peněz, protože „on je velmi drahý“.⁶ Z budovy odcházeli společně; nejprve šel Plinio Mendoza Neira s Gaitánem, za nimi následovali zbylí tři muži. Mendoza později vypověděl, že poté co vyšli na chodník, si najednou Gaitán zakryl rukama hlavu a snažil se dostat zpět do budovy. V tu chvíli se ozvaly výstřely a šéf liberálů padl zády na zem. Mendoza se podle svých slov chtěl nejprve pokusit o dopadení vraha, ten na něj ale namířil revolverem, a tak rychle zacouval zpět do budovy.⁷ Zbylí tři muži pouze uslyšeli výstřely, až poté uviděli ležícího Gaitána a vraha, jak se nad ním sklání. Podle vzpomínek vystřelil vrah celkem čtyřikrát a poté se pokusil o útěk směrem k bogotské dopravní tepně Avenida Jimenéz, přičemž byl ale poměrně záhy dopaden kolemjdoucím policistou Carlosem Albertem Jiménezem Díazem. Ten využil pachatelovy nepozornosti ve chvíli, kdy se ohlížel na skupinu kolem umírajícího Gaitána a mířil na ni revolverem, aby se jej nikdo z přítomných nerozhodl pronásledovat. Další policista, který se zakrátko na místě činu objevil, se snažil pomoci vraha odzbrojit, což se celkem snadno povedlo.

Nyní se události koncentrovaly nejprve kolem zraněného, kterému se všichni snažili pomoci, a poté se soustředili na pachatele zločinu. Gaitánovi tekla krev z hlavy, další dvě rány ho zasáhly do zad. Lékař Pedro Eliseo Cruz se snažil nahmatat raněnému tep; dech byl velmi mělký, ruce měl studené. Cruz pochyboval, že se liberálnímu vůdci podaří přežít, dal ale příkaz zavolat vůz taxi a převézt ho do nemocnice.⁸ K místu se již sbíhali lidé z okolních kaváren a restaurací, a když uviděli, kdo leží na zemi, začali křičet: „Zabili Gaitána! Zabili Gaitána!“ Brzy se na místě objevil automobil, do něhož smrtelně zraněného politika umístili a dovezli jej do Ústřední kliniky vzdálené pouze několik bloků od místa činu.

Výstřely v centru Bogoty na Sedmé třídě vyvolaly téměř okamžitě chaos. V zápisech pamětníků nacházíme velmi často zmínky o tom, jak lidé v okolních kavárnách spěchali k oknům a ven na ulici, aby zjistili, co se stalo. Poté, co se dozvěděli, že smrtelně zraněným je šéf liberálů, nastal ještě větší zmatek. Zatímco Mendoza Neira trávil doslova poslední minuty života s Gaitánem, jeho šestnáctiletý syn Plinio Apuleyo Mendoza,⁹ na něj čekal společně se sestrami Elvirou a Rosou Inés v kavárně Monte Blanco a z okna z druhého patra se díval na Sedmou třídu. Kolem poledne i tato rušná ulice obvykle utichla, protože většina obchodů zavírala, naopak se plnily místní restaurace a kavárny. V kavárně Monte Blanco znělo Bolero od Ravela,

6 Srov. výpověď Plinia Mendozy Neiry, in: Tamtéž, s. 222; MENDOZA NEIRA, Plinio, *Yo vi al asesino; tenía ojos alucinados, llenos de odio*, in: *El Espectador*, 9. 4. 1973, s. 6A.

7 Tamtéž.

8 Vzpomínka Alejandra Valleja, in: ALAPE, A., *El Bogotazo...*, s. 225.

9 Plinio Apuleyo Mendoza (1932) později studoval na Institut d'études politiques de Paris, následně působil jako tajemník na kolumbijské ambasádě v Paříži a poté jako velvyslanec své země v Itálii a Portugalsku. Proslavil se též jako novinář a spisovatel, přátelil se s Gabrielem Garcíou Márquezem.

když se najednou ozvaly tři výstřely a za krátkou dobu ještě jeden další. Apuleyo Mendoza vzpomínal, že venku najednou nastal zvláštní ruch a shon a z okna uviděl muže ležícího na chodníku. Nejprve se obával, zda nejde o jeho otce, a proto rychle seběhl dolu na ulici, kde zjistil, že postřeleným je předseda Liberální strany Jorge Eliécer Gaitán. „Spatřil jsem rysy obličeje, které jsem tak často viděl předtím, zarputilý a nehybný obličej jak z nějaké tragédie, jako by byl z bronzu... Ze zátylku mu stékala krev na chodník. Někjaká žena vzlykala. ‚Gauneři, oni nám ho zabili‘, slyšel jsem ji říct.“¹⁰ Později vyprávěl Marquézovi, že to vypadalo, jako by tam ležela nějaká socha.¹¹ Marino López Lucas, advokát původem ze Španělska, který do Kolumbie utekl kvůli občanské válce, pobýval v tu dobu v kavárně Colombia na stejné ulici. Když zazněly výstřely, všichni hosté se podle něj běželi podívat, co se stalo. I on ze zvědavosti došel k místu tragédie a zjistil, že postiženým je jeho přítel Jorge Eliécer. Nad ním spatřil dvě nebo tři postavy, dobře oblečené, ale protože sám utrpěl nervový šok, nezapamatoval si, o koho šlo.¹² Podobnou zkušenost, tentokrát z kavárny Asturias, popsal i mechanik Luis Pablo Potes, který si jasně vzpomněl na skupinu lidí kolem zraněného a výkřiky „zabili Gaitána!“¹³

Mnozí další se na Sedmou třídu dostali až poté, co Gaitána odvezli na kliniku. To je i příklad Gabriela Garcíi Márqueze, který ve svých pamětech vzpomíná, že v době vraždy akorát usedal k obědu, když přiběhl do penzionu, kde měl pronajatý pokoj, další z jeho obyvatel se slovy: „Je to všechno v prdeli. Před Černým kocourem právě zabili Gaitána!“¹⁴ García Márquez proto rychle spěchal k Černému kocourovi, kde již tělo politika sice neleželo, nicméně byl svědkem scény, kdy si lidé namáčeli kapesníky do Gaitánovy krve, aby si je ponechali jako „historickou relikvii“.¹⁵ Právě na tuto scénu, tedy na plačící osoby namáčeující si kapesníky, vzpomíná většina pamětníků, kteří se na místě v ten moment nacházeli.

Pro přítomné se jednalo o něco neskutečného. Do Gaitána vkládaly naděje na lepší život miliony Kolumbijců a tato naděje najednou zhasla v rozmezí několika málo hodin, během nichž se zpráva prostřednictvím rádia rozšířila po celé zemi. Na řadě míst, a především v Bogotě, vedla Gaitánova smrt k výbuchu zloby, již dávali obyvatelé najevo frustraci a ztrátu víry v „lepší“ Kolumbii. Možného atentátu na Gaitána se jeho přátelé a podporovatelé obávali již delší dobu. Dokonce přišli s nabídkou pořídit mu ochranku, což on vehementně odmítal.¹⁶ Tajně se proto svého šéfa snažili alespoň sledovat. Gaitán sám byl přesvědčen, že by si na něj nikdo atentát spáchat

10 Plinio Apuleyo Mendoza recuerda los hechos del 9 de Abril de 1948, in: *El Tiempo* (Archivo), 9. 4. 2012, dostupné z: <http://www.eltiempo.com/archivo/documento/CMS-11523186> [6. 1. 2016].

11 GARCÍA MÁRQUEZ, Gabriel, *Žít, abych mohl vyprávět*, Praha 2003, s. 253.

12 Výpověď Marina Lópeze Lucase, in: ALAPE, A., *El Bogotazo...*, s. 235.

13 Výpověď Luise Pabla Potes, in: *Tamtéž*, s. 235.

14 GARCÍA MÁRQUEZ, G., c. d., s. 251.

15 *Tamtéž*.

16 Báli se především vedení bogotské policie a jejího prozatímního šéfa Virgilia Barca, jenž podporoval konzervativce a měl se zaměřit především proti gaitanistům. BRAUN, H., c. d., s. 132–133.

nedovolil, dokonce při jedné příležitosti poznamenal, že pokud to někdo udělá, „nezůstane kámen na kameni“.¹⁷ Darío Echandía v sedmdesátých letech vzpomínal, jak se Gaitánovi snažili domlouvat, aby se mnohem více staral o své bezpečí, i s ohledem na to, že nikdo nemohl tušit, co se v zemi přihodí, pokud by se mu něco stalo. Ten na to odpověděl: „Hlupáci, co by se mi tak mohlo stát? Podívejte se na to, jak mě lidi mají rádi.“ V té době už se totiž kolem něj začala tvořit skupinka lidí, kteří mu provolávali slávu. Jak ovšem Echandía dodává, za osm dní byl liberální vůdce již mrtvý.¹⁸

Hněv všech shromážděných se soustředil na vraha, kterým, jak se později ukázalo, byl Juan Roa Sierra, šestadvacetiletý muž, jehož důvody pro spáchání tohoto činu jsou dodnes nejasné. Jak trefně napsal García Márquez: „Jeho matka, dvaapadesátiletá vdova Encarnación Sierrová, ... se před chvílí z rádia dozvěděla, že jejího politického hrdinu Jorgeho Gaitána zavraždili, a právě si barvila své nejlepší šaty na černo, poněvadž za něho hodlala nosit smutek. Ještě ani nebyla hotová, když uslyšela, že vrahem je Juan Roa Sierra, třináctý z jejích čtrnácti dětí.“¹⁹ Roa byl nějakou dobu zaměstnán jako vrátný a poté i jako nižší úředník na německé ambasádě, avšak po jejím uzavření během druhé světové války nemohl najít zaměstnání. Pozdější zprávy se snažily ukázat, že se jednalo o blázna, jiní kolem jeho osoby vytvořili konspirační teorie.

Policisté, kteří Rou Sierru zadrželi, si uvědomovali vážnost situace, potřebovali ale zjistit, proč dotyčný na politika vystřelil a kdo mu k tomu dal případně rozkaz. Odvedli jej proto do blízké lékárny Granada, jejíž zaměstnanci stáhli mříž, aby se rozvášněný dav nemohl dostat dovnitř. Jeden z policistů se pokoušel přivolat telefonem pomoc, ale bohužel se mu nepodařilo spojit se s policejní stanicí, druhý z nich společně s lékárníkem se z útočníka snažil dostat informaci o motivu jeho činu. Dle výpovědi lékárníka Roa Sierra schoulený za pultem poznamenal, že to je „tak významná věc, že to nemůže říci“, načež se ho snažili marně přesvědčit, ať to jim to raději sdělí, neboť jinak jej dav zlynčuje.²⁰ Netrpělivost lidí před lékárnou začala narůstat stejně jako strach lékárníka, aby se nevlámali dovnitř a lékárnou mu nezničili. V tu chvíli se davu, který měl dle výpovědí asi sto členů,²¹ podařilo mříž překonat. Přes protesty přítomných policistů nejprve začali lidé Rou Sierru bít. Poté jej jeden z přítomných popadl za vlasy a vytáhl ven na chodník,²² kde ho zlynčovali. Čističi bot jej mlátili svými dřevěnými krabicemi, ostatní se snažili si do bezvládného těla alespoň kopnout. Kdosi z davu sice volal, aby jej nechali být, že z mrtvého nedostanou, proč to udělal, ale rozvášněný dav již nešlo zastavit.²³ Gabriel García Márquez zanechal zajímavou vzpo-

17 Vzpomínka Diega Montañi Cuellara, in: ALAPE, A., *El Bogotazo...*, s. 126.

18 ECHANDÍA, Darío, *La historia también es con los muertos. Testimonio de Darío Echandía. Una entrevista de Gabriel Gutiérrez*, in: *El Tiempo (Lecturas Dominicales)*, 8. 4. 1973, s. 10.

19 GARCÍA MÁRQUEZ, G., c. d., s. 259.

20 Vzpomínka Elíase Quesady Anchicoqueho, in: ALAPE, A., *El Bogotazo...*, s. 252.

21 Vzpomínka Luise Eduarda Ricauteho, in: *Tamtéž*, s. 260.

22 Srov. *El Tiempo (Lecturas Dominicales)*, 8. 4. 1973. Podle všeho šlo o Josého Jaramillu Gaviriu, který bojoval na straně liberálů v La Violencii v Sumapázu. Viz BERMÚDEZ, Luis A., *Gaitán y el crimen que costó 300 mil muertos*, Caracas 1967, s. 143.

23 Jedním z nich byl zřejmě i poručík Moreno, jemuž ale v tu dobu nikdo nedopřál sluchu. Vzpomínka Cira Efraína Silvy Gonzálese, in: ALAPE, A., *El Bogotazo...*, s. 262.

mínku, již ale nejde z jiných zdrojů ověřit. V knize *Žít, abych mohl vyprávět* napsal: „O padesát let později před sebou jasně vidím muže, jenž zřejmě podněcoval zástup před lékárnou, a v žádném z nezčetných svědectví, která jsem o tom dni četl, jsem o něm nenašel ani zmínku. Viděl jsem ho úplně zblízka, v prvotřídním obleku, s alabastrovou pletí a s milimetrovou přesností ve všem, co dělal. Natolik upoutal mou pozornost, že jsem ho sledoval až do té doby, kdy ho odtamtud odvezlo až příliš nové auto, jakmile odtáhli vrahovu mrtvolu, a od té chvíle jako by se vytratil z paměti.“²⁴

Pro přítomné byla jasným viníkem Konzervativní strana a Rou Sierru pokládali pouze za vykonavatele její vůle. Někdo proto zakřičel: „Do paláce!“ který byl od tohoto místa vzdálen zhruba pět set metrů. Bezvhládné tělo vraha táhli směrem k Bolívarově náměstí, nejprve ke Kapitolu a později právě k paláci.²⁵ Po celou dobu do něj kopali a křičeli na kolemjdoucí či postávající lidi, aby se k nim připojili.²⁶ Luis Eduardo Ricaute vzpomínal, že když přišli ke katedrále na Bolívarově náměstí, kde uviděl několik svých známých, zavolal na ně, ať se přidají, protože jdou „pomstít krev šéfa“.²⁷ Cílem ovšem nebylo „dobýt“ palác, po tom toužili pouze ti nejradikálnější členové davu, shromáždění měli v úmyslu spíše jen konfrontovat konzervativní vládu se zavražděním populárního vůdce.²⁸ I proto přitáhli tělo vraha tak, aby bylo z paláce dobře vidět. Chtěli tím ukázat, že vzali spravedlnost do vlastních rukou. Dokladem byly i výkřiky před sídlem prezidenta typu: „Ať to vysvětlí!“ jež byly určené vládě.²⁹

EPICENTRA MOCI: V PALÁCI A NA ÚSTŘEDNÍ KLINICE

Zhruba ve stejnou dobu, tedy kolem druhé hodiny odpoledne, se udály další dvě důležité věci, fakticky se vytvořila dvě „epicentra moci“, jedno v prezidentském paláci a druhé, liberální, na Ústřední klinice, kam převezli Gaitána. Dle zpráv, které máme k dispozici, prezident Ospina Pérez dlouho nevěděl, co se stalo. Ten den měla Panamerická konference, která se v té době v Bogotě konala, přestávku a on trávil odpoledne na zemědělské výstavě v Engativá. Řidiči, který ho vezl nazpátek, poručil, aby vypnul rádio, protože se potřeboval soustředit na práci. K paláci se dostal před půl druhou odpoledne. Na rohu Sedmé třídy s Osmou ulicí uslyšel výkřiky, kolem projelo několik vozů taxi, z nichž lidé řvali hesla jako „Gaitán“ a „Liberální strana“, více ale prezident neslyšel. Jak později řekl, „neměl jsem nejmenší tušení, co by se tak mohlo stát, v první chvíli jsem si myslel, že jde opět o nějaké shromáždění gaitanistů“.³⁰ Teprve v paláci k němu přispěchal generál Rafael Sánchez Amaya, jenž mu sdělil, že právě zabili Gaitána.

24 GARCÍA MÁRQUEZ, G., c. d., s. 253.

25 Vzpomínka Luise Eduarda Ricauteho, in: ALAPE, A., *El Bogotazo...*, s. 260.

26 Vzpomínka Gabriela Restrepa, in: Tamtéž, s. 263–264.

27 Vzpomínka Luise Eduarda Ricauteho, in: Tamtéž, s. 264.

28 GONZÁLES TOLEDO, Felipe, La catástrofe salió de un revólver desajustado, in: *El Tiempo (Lecturas Dominicales)*, 8. 4. 1973, s. 4.

29 Vzpomínka Quijana Caballera, in: *El Tiempo*, 16. 4. 1948, s. 11.

30 Vzpomínka Mariana Ospiny Péreze, in: ALAPE, A., *El Bogotazo...*, s. 277.

Z paláce vypadala situace mnohem hůře, než odpovídalo skutečnosti. Z oken byly vidět některé hořící budovy, a prezidentovi jeho poradci doporučili, aby se raději nepohyboval u oken. Ministři spěchali do paláce, ale aby je lidé venku shromáždění nepoznali, přicházeli raději v přestrojení. Ministr komunikací José Vicente Dávila Tello se nechal odvézt přítelem, neboť jeho limuzína by byla příliš nápadná, a do paláce se dostal bočním vchodem. Ministr vnitra Eduardo Zuleta Angel si vzal na sebe *ruanu*, typický oděv venkovana, aby se případně ztratil v davu, a když nastala vhodná příležitost, proklouzl dovnitř.³¹ Někteří poradci se pokusili vytvořit plán na evakuaci prezidenta do jeho rodného Medellín, ten to ale odmítl a rozhodl se zůstat v hlavním městě. Všem přítomným ovšem sdělil, že pokud budou chtít, nebrání jim kdykoli z města odjet.

Do paláce také telefonoval předseda Konzervativní strany Laureano Gómez, jenž chtěl svolat radu ministrů a dohodnout se na postupu nutném pro uklidnění situace ve městě. Ospina Pérez i jeho manželka to ale odmítli, protože kdyby dav venku zjistil, že je liberály nenáviděný vůdce konzervativců uvnitř, mohlo by to vést ještě k větší radikalizaci a ohrožení bezpečnosti hlavy státu.³²

První rozhodnutí prezidenta se týkala bezpečnosti ve městě i vzhledem k probíhající Panamerické konferenci. Tajemník prezidentské kanceláře Rafael Azula Barrera zavolal na rozkaz hlavy státu svému příteli guvernérovi departmentu Boyacá, aby do hlavního města poslal co nejvíce vojáků. Ti, kteří již v Bogotě byli, se měli pokusit obsadit důležité budovy, chránit banky a majetek katolické církve.³³ Nikdo však netušil, jestli tento příkaz bude možné provést, protože chyběly informace o tom, jaká situace ve skutečnosti v hlavním městě panovala.

Zcela jiná atmosféra mezitím vládla na Ústřední klinice, jež se poté, co se rozkřiklo, že tam bojuje Gaitán o život, ihned zaplnila lidmi. Liberální politik Abelardo Forero Benavides vzpomínal na stovky plačících žen, jež se tísnily před budovou a snažily se dostat dovnitř. „Vydávaly takový křik, jako by všechny byly vdovami po Gaitánovi.“³⁴ Brzy sem začali přicházet i významní představitelé liberálů, aby zjistili, zda se podaří jejich šéfa zachránit. Druhý muž strany Darío Echandía měl ten den domluvený oběd s ministrem Eduardem Zuletou Angelem, zde se však dozvěděl o atentátu, a proto urychleně odjel na kliniku. V té době byl ještě Gaitán naživu. V nemocnici se potkal s nejvýznamnějšími představiteli strany Carlosem Llerasem Restrepem, Alfonsem Araújem, Pliniem Mendozou Neirou a dalšími.

Stejně jako ostatní svědci této události i on se zmiňuje o obrovském zmatku nejen před klinikou, ale i uvnitř, o množství lidí, kteří se zde shromáždili a čekali na zprávu

31 BRAUN, H., c. d., s. 142.

32 OSPINA PÉREZ, Mariano, Las horas dramáticas en el Palacio Presidencial, in: *El Tiempo (Lecturas Dominicales)*, 8. 4. 1973, s. 2. Prezidentova manželka Bertha Hernándezová, která se obávala Molotovových koktejlů, aby palác nezapálily, musela nejprve zajistit bezpečnost svého syna Gonzala, který se v té době nacházel v jezuitské koleji. Proto dohodla, že jej jezuité odvedou na americkou ambasádu a velvyslance poprosila, zda by ho nemohl odvézt pryč ze země, pokud možno do Spojených států. Více viz vzpomínka Berthy Hernándezové de Ospina, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 280.

33 OSPINA PÉREZ, M., c. d., s. 1.

34 Vzpomínka Abelarda Forera Benavidese, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 335.

lékařů.³⁵ Vše bylo podřízeno Gaitánovi, o kterého se staralo sedm lékařů. Ti zahájili transfúzi plasmy, dali mu morfium a také kyslík. Současně se snažili provést rentgen plic, aby zjistili jejich poškození.³⁶ Veškerá snaha však již byla marná, Pedro Eliseo Cruz, lékař, jenž mu dával první záchranu na ulici, potvrdil, že známky života projevoval Gaitán pouhých patnáct minut po atentátu a v době, kdy jej přivezli na kliniku, „již byl prakticky mrtvý“.³⁷ To potvrzuje i další lékař Yezid Trebert Orozco, který tvrdil, že smrt způsobila rána do lebky a že nebyla šance jej zachránit. Padla sice i slova o případné operaci, ale vzhledem ke stavu zraněného od ní lékaři upustili.³⁸ Pět minut před druhou hodinou přestalo šéfovi liberálů tlouct srdce. Ještě předtím však dorazila na místo Gaitánova manželka Amparo Jaramillová, jíž zavolala krátce po atentátu sekretářka jejího muže. Amparo se nejprve vydala na místo činu, kde již bylo velké množství lidí, již ji informovali o tom, že zraněného odvezli na Ústřední kliniku. Odjela proto rovnou tam, ovšem mezi přítomnými nenašla rodinného lékaře, jehož se rychle rozhodla sehnat, protože mu nejvíce důvěřovala.³⁹ Poté již bezmocně čekala společně s ostatními na výsledek.⁴⁰

Mezitím se zde přítomní představitelé Liberální strany pokusili vytvořit výbor, jenž by dostal situaci ve městě pod kontrolu. Usídlili se v malé místnosti v přízemí kliniky, ale kvůli hluku se na práci nemohli soustředit.⁴¹ Jednání však stejně přerušily další události. Přibližně ve dvě hodiny vyšel z jednotky pohotovosti Pedro Eliseo Cruz, jenž přítomným oznámil, že šéf bohužel zemřel.⁴² Následovalo krátké ticho a poté se nejprve vdova a pak i další lidé snažili vmáchnout do místnosti, kde spočívalo Gaitánovo tělo. Tehdy vznikla řada fotografií, na nichž se všichni včetně lékařů a sester snažili pózovat s mrtvým. Někdo z přítomných rychle vyběhl do patra na balkon, aby se o tuto novinu podělil s ostatními. Většina lidí, kteří čekali venku, doufala, že se na balkoně kliniky objeví Gaitán, takže zpráva je zaskočila a rozrušila. Někteří dokonce nadávali na lékaře, že jej nedokázali zachránit.⁴³ Jiní začali vyvolávat jméno druhého muže ve straně Daría Echandíi. Ten sám byl ale ještě v šoku a nevěděl, co má dělat.⁴⁴ Nakonec tedy vyšel na balkon, kde se rozhodl promluvit k davu, nicméně na rozdíl od Gaitána se mu nedařilo situaci zvládnout. Důvodem byl i jeho poměrně tichý hlas, kvůli němuž jej řada přítomných ani neslyšela.⁴⁵

V tento moment nikdo nevěděl, jak dále postupovat. Menšina liberálů, do níž patřila spíše levice v rámci strany, chtěla vytvořit revoluční juntu, v jejímž čele by stál

35 ECHANDÍA, D., c. d., s. 10.

36 Vzpomínka Alfonsa Bonilly Naara, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 245.

37 Vzpomínka Pedra Elisea Cruze, in: Tamtéž, s. 244.

38 Vzpomínka lékaře Yezida Treberta Orozca, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 245.

39 Vzpomínka Amparo Jaramillové de Gaitán, in: Tamtéž, s. 246.

40 ORREGO DUQUE, Gonzalo, *Nueve de abril fuera de Palacio*, Bogotá 1949, s. 61.

41 Vzpomínka Plinia Mendoza Neira, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 248.

42 SAMPER, Darío, *La trágica proyección del nueve de abril*, in: *El Tiempo*, 9. 4. 1968, s. 5.

43 BRAUN, H., c. d., s. 143.

44 Když mu totiž Alejandro Vallejo sdělil, že nyní musí převzít kontrolu, odpověděl mu, že neví, jak na to. Vzpomínka Alejandra Valleja, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 247.

45 Vzpomínka Carllose Hernándezze, in: Tamtéž, s. 310.

Echandía, a požadovat demisi vlády. Podle dalších měl Echandía zemi vést, ale jen do té doby, než by se ze Spojených států vrátil bývalý prezident Eduardo Santos, který by pak převzal moc.⁴⁶ Dokonce se šířily i zvěsti, že proběhne protestní pochod s Gaitánovým tělem od kliniky k paláci, čímž si protestující chtěli vynutit rezignaci prezidenta Ospiny Péreze.⁴⁷ Liberální politik Carlos Lleras později napsal, že byl nakloněný spíše nějakému smírnému řešení, protože tušil, že by případná srážka mezi naštvaným davem a ozbrojenými silami mohla vést k občanské válce.⁴⁸ Ne všichni ovšem tento názor sdíleli. Někteří naopak chtěli pomstít „krev padlého vůdce“, jak o tom mluvil gaitanista Luis Eduardo Ricaute. I ten ovšem zklamaně poznamenal, že naprosto chyběla disciplína a jasná organizace.⁴⁹ Carlos Pareja, Antonio García a Geraldo Molina se na rohu Sedmé třídy snažili získat posluchače pro společnou akci, ale nikdo je neposlouchal, dav se již nedařilo udržet v klidu.⁵⁰

V dalším vývoji sehrál důležitou roli liberál, novinář a diplomat Jorge Zalamea Borda. Zastával názor, že je třeba vytvořit alespoň nějakou autoritu, jež by nekoordinované davy usměrňovala, a tak s dalšími lidmi vyhlásil revoluční juntou (*Junta Central Revolucionaria*), která měla prostřednictvím rádia lidem radit, jak svrhnout vládu.⁵¹ Jejím prvním činem byla proklamace rádiové stanice *Últimas Noticias* jediným a oficiálním zdrojem zpráv revoluční junty. Dále pak informovali, že na pátém policejním okrsku, ležícím na severním okraji města, který se podařilo liberálům s pomocí policejního kapitána Tita Orozca Castra obsadit, dojde k distribuci zbraní.⁵² Podle Zalameových pozdějších prohlášení bylo jeho cílem sice odstranit konzervativní vládu, ale zásadně odmítl, že se jeho slova měla stát podnětem pro rabování a škody způsobené ten den v Bogotě.⁵³

Umírnění liberálové se sešli v budově deníku *El Tiempo*. Těto skupině se jako nejideálnější řešení jevílo vyjednávání a uklidnění situace. Jak napsal Richard E. Sharpless, „stejně jako lidé v ulicích i oni chtěli svrhnout vládu, ale jejich pohnutky byly naprosto rozdílné: liberální politici chtěli opět získat moc, lidé venku chtěli naopak svrhnout nespravedlivý politický systém“.⁵⁴

O postoji Liberální strany však nakonec rozhodovali jiní. Krátce po Gaitánově smrti se sešla skupinka liberálů, v níž měli hlavní slovo Darío Echandía, Carlos Lleras Restrepo, Alfonso Araújo a Plinio Mendoza. Jejich záměrem bylo donutit prezidenta, aby se vzdal úřadu, čímž jak doufali, by se podařilo situaci ve městě uklidnit.⁵⁵

46 Vzpomínka Abelarda Forera Benavidese, in: Tamtéž, s. 339.

47 ORTIZ MÁRQUEZ, Julio, *El hombre que fue un pueblo*, Bogotá 1978, s. 180.

48 Carlos Lleras relata la jornada del 9 de abril, in: *El Tiempo*, 8. 4. 1973, s. 4B.

49 Vzpomínka Luise Eduarda Ricauteho, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 360.

50 BRAUN, H., c. d., s. 145.

51 Revoluční juntou tvořili Gerardo Molina, Adan Arriaga Andrade, Jorge Zalamea, Romulo Guzmán, Carlos Restrepo Piedrahita a Carlos H. Pareja

52 ALAPE, A., *El 9 de abril...*, s. 46.

53 Jorge Zalamea Explica Cuál Fue su Actitud Durante los Sucesos Acaecidos el Viernes, in: *El Tiempo*, 17. 4. 1948, s. 15.

54 SHARPLESS, Richard E., *Gaitán of Colombia. A Political Biography*, Pittsburgh 1978, s. 179.

55 Srov. vzpomínka Plinia Mendozy Neira, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 343; FORERO BENAVIDES, Abelardo, *El 9 de Abril 1948*, in: *El Espectador*, 7. 4. 1968.

Podle jejich informací je kontaktoval někdo přímo z prezidentského paláce a pozval je, aby se společně s konzervativci pokusili situaci řešit. Dle výpovědí a rozhovorů se mělo jednat o Camila de Brigard Silvu, který prý dokonce potvrdil, že jedná jménem prezidenta.⁵⁶ Brigard Silva však toto tvrzení později popřel a naopak prohlásil, že návštěva liberálních předáků v paláci byla „spontánním gestem, v němž samozřejmě důležitou roli sehrál patriotismus doktora Echandí a jeho kolegů, kteří pochopili vážnost situace a rozhodli se promluvit s Jeho Excelencí a nabídnout jí osobní i stranickou spolupráci.“⁵⁷ Stejně tak i prezident odmítl, že by je do paláce pozval.⁵⁸ Ať to bylo jakkoli, liberálové se rozhodli vytvořit delegaci, jež prezidenta navštíví.⁵⁹ Nejednalo se ovšem o lehký úkol, protože v centru Bogoty se nacházelo v tu dobu plno lidí, kteří chtěli Gaitána pomstít. Do toho začalo rabování, vojáci okolo prezidentského paláce již vytlačovali protestující mimo sídlo prezidenta a ozývala se střelba. Delegace se navíc obávala, že je lidé poznají a budou se k nim chtít cestou do paláce připojit, aby pomstili mrtvého lídra. Velký dav by rozhodně vzbudil pozornost vojáků, kteří by proti nim zcela jistě zasáhli. Schovali se proto na dvě hodiny do budovy Nového divadla (*Teatro Nuevo*), kde čekali, než se jejich přívrženci rozejdou. I potom ale cesta do paláce nebyla lehká a museli se držet v blízkosti zdi budov, aby se chránili před střelbou.⁶⁰ Po poměrně dramatické situaci vojáci nakonec delegaci do paláce vpustili.⁶¹

Na společném setkání liberálové nejprve informovali hlavu státu o situaci ve městě a posléze poměrně rychle došli k názoru, že je třeba co nejdříve najít řešení přijatelné pro obě strany. Echandía a další členové skupiny se snažili přesvědčit prezidenta, aby odstoupil. Luis Cano mu dokonce sdělil, že budoucí generace Kolumbičů mu za to poděkují. Ospina Pérez ovšem poznamenal, že je lepší „mrtvý prezident než prezident na útěku“.⁶² Po tomto vyjádření, jak se zdá dle různých vzpomínek, bojová nálada liberálních vůdců poněkud ochabla. Konverzace tím ovšem neskončila, naopak trvala až do rána. Prezident nakonec přišel s řešením, které uspokojilo oba tábory. Navrhl vytvořit vládu národní jednoty, v níž by Darío Echandía získal post ministra vnitra, dále slíbil, že na místo ministra spravedlnosti jmenuje někoho z Gaitánových blízkých přátel, aby měli liberálové jistotu, že se jeho vražda důkladně prošetří. Kromě toho měl být z vlády odvolán nenáviděný Laureano Gómez.⁶³ Ráno se sice situace poněkud zdramatizovala, když na Gómezův příkaz dorazilo do paláce několik generálů, kteří prezidentovi nabídli možnost vytvořit vojenskou juntou, ten to ale odmítl.

56 Vzpomínky Plinia Mendozy Neira a Daría Echandí, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 343, 381.

57 Vzpomínka Camila de Brigard Silvy, in: *Tamtéž*, s. 381.

58 Vzpomínka Ospiny Péreze, in: *Tamtéž*, s. 380.

59 Delegaci tvořili Luis Cano, Darío Echandía, Carlos Lleras Restrepo, Alfonso Araújo a Plinio Mendoza Neira. Viz *tamtéž*.

60 ECHANDÍA, Darío, c. d., s. 10.

61 *Tamtéž*.

62 Vzpomínka Luise Cana, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 396.

63 K dění v paláci srov. ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 384 an.

V ULICÍCH BOGOTY

Jak se šířila informace o Gaitánově smrti, propadala se Bogota do naprostého chaosu. Na Sedmé třídě zastavovaly u místa činu tramvaje, řidiči i pasažéři vystupovali a mísili se s davem; za nimi se tvořily kolony aut. Jak tvrdila jedna z přítomných, vypadalo to tam spíše jako v mraveništi.⁶⁴ Již od druhé hodiny odpoledne začali lidé zapalovat nejrůznější budovy.⁶⁵ Na řadě míst v centru se nacházely převrácené a často hořící tramvaje nebo automobily.⁶⁶ Policie nebyla schopná a často ani ochotná město chránit a vzhledem k nedostatku vojáků se prezident rozhodl zabránit v násilnostech především v té části města, kde se nacházely banky a významné úřady. Zbytek Bogoty nechal až do té doby, než dorazily další jednotky, bez ochrany. Nespokojený dav postupně získával na počtu. Mnohem více lidí se objevilo v ulicích ještě po čtvrté hodině, kdy se vraceli dělníci z továren.⁶⁷ Začalo rabování a útoky na významné a nechráněné budovy spojené s vládou nebo předními konzervativními politiky. Jednou z nich bylo sídlo deníku *El Siglo*, který vlastnil šéf Konzervativní strany Laureano Gómez. Dav zde nejprve požadoval jeho hlavu, poté demisi vlády a nakonec někdo přinesl benzín a budovu zapálil. Počáteční nepřipravenost měla na svědomí i rabování v Kapitolu, kam se podařilo vniknout skupině lidí, kteří zničili jeho vnitřní vybavení. Mezi další stavby, na nichž si vylévali zuřící obyvatelé vztek, patřily například Justiční palác, úřad guvernéra departmentu Cundinamarca, ministerstvo školství, zdravotnictví a ministerstvo spojů. Manuel Galich uvádí, že když šel kolem posledně jmenovaného úřadu, viděl, že se budovu pokoušejí zapálit a také to, jak lidé z oken vyhazují na ulici psací stroje.⁶⁸ Mezi davem se rozšířila zpráva, že katoličtí kněží po lidech střílejí ze zvoníc kostelů, proto se hněv soustředil také na církevní stavby a dokonce i na církevní školy.⁶⁹ Za obět padl mimo jiné sirotčinec nebo útulek pro chudé, které provozovali katoličtí duchovní.⁷⁰

Požárníci byli celý den bezmocní, o čemž svědčí i výpověď jednoho z nich, Armanda Aljureho. Když totiž přijeli hasit požár na Bolívarovo náměstí, vojáci ještě neměli dění v centru zcela pod kontrolou a lidé, kteří se nacházeli v té době před katedrálou, na ně začali házet kameny. Důstojník, jenž se pokoušel se svými muži situaci zvládnout, proto musel požárníky poprosit, zda by se raději nestáhli, neboť shromážděný dav akorát rozzuřili. Stejný oddíl hasičů se chtěl pokusit uhasit požár budovy *El Siglo*, ale i odsud jej naštvání obyvatel vyhnali.⁷¹ Podobných pokusů tu noc zažili ještě několik. Aljure nakonec při své vzpomínce hořce poznamenal: „Devátého dubna jsme

64 Vzpomínka Natalie Bergson Carpové, in: Tamtéž, s. 300.

65 Vzpomínka Armanda Aljureho, in: Tamtéž, s. 364.

66 FLAHERTY, Vernon Lee, *Dance of the Millions. Military Rule and the Social Revolution in Colombia 1930–1956*, Westport (Conn.) 1975, s. 100–101.

67 Vzpomínka Luise Emira Valencii, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 299.

68 Vzpomínka Manuela Galicha, in: Tamtéž, s. 362.

69 FLAHERTY, V. L., c. d., s. 100.

70 Vzpomínka Eduarda Umañi Luny, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 368.

71 Vzpomínka Armanda Aljura, in: Tamtéž, s. 364–366.

neuhasili žádný požár.⁷² Jediné štěstí bylo, že odpoledne začalo hustě pršet a déšť dokázal nějaké požáry udusit.

Za první oběť rabování padly obchody se zbraněmi nebo železářství, jež v té době prodávala i různé lovecké zbraně. Dalším zdrojem pro získávání zbraní se staly i některé policejní stanice, které se připojily k „povstání“, protože řada policistů stála otevřeně na straně liberálů.⁷³ Někdy scény v ulicích hlavního města připomínaly až tragikomické výjevy. Lidé se ozbrojovali vším, co našli, kromě palných zbraní i mačetami nebo noži či různými železnými předměty, a následně pokračovali buď směrem do centra, kde narazili na armádu, nebo začali plenit obchody po cestě. Nejprve rozbíjeli železné rolety a poté se vrhali na skleněné výlohy, aby se dostali ke zboží, které si řada z nich nemohla dovolit. Manuel Salazar vzpomínal, že viděl lidi, jak se prali o to, kdo si odnese domů piano. Plenili rovněž další obchody, například obuvnictví, a přitom jim nezáleželo na tom, zda mají stejný pár bot, nebo si dokonce brali obuv, která pasovala pouze na jednu nohu.⁷⁴ Většina pamětníků uvádí, že mezi prvními vyrabovanými podniky nechyběly ani ty, jež prodávaly luxusní předměty nebo alkohol. Do tohoto výčtu patřily i nejrůznější restaurace nebo bary. „Nádherné šperky, anglické látky a klobouky z Bond Street... byly teď na dosah každému... Honosná kavárna San Marino, kam nás nikdy nepustili, byla otevřená a vydrancovaná...“⁷⁵ Gabriel García Márquez sám vzpomínal, že společně s bratrem a dalším kolegou vzali z vyrabovaného obchodu elegantní oblek, který později nosil jejich otec.⁷⁶ Na ulicích bylo možné spatřit obyvatele, jak z lahví doslova „hltali“ nejdražší šampaňské, brandy nebo whisky.⁷⁷ Všichni se snažili vzít si toho co nejvíce, proto přicházeli s kufry a taškami, které pak naplněné odnášeli do svých domovů. Jedna žena dokonce plakala, protože její kořist byla tak těžká, že ji nemohla unést a nikdo jí nechtěl pomoci.⁷⁸

Někteří si později dělali z této tragické události legraci. Koloval například vtíp o tom, jak by asi se svým typickým humorem zareagoval Gaitán, kdyby viděl, co se 9. dubna v ulicích Bogoty stalo. Odpověď by prý byla: „Můj lid si vyrazil na nákup.“⁷⁹ Do všeobecného rabování se ale nezapojovaly pouze nejchudší vrstvy, i když ty tvořily většinu. Natalie Bergson Carpová potkala na ulici jednoho známého, jenž jí s radostí ukazoval, že od někoho koupil pět košil za osm pesos, přičemž každá předtím stála nejméně dvanáct pesos. Když se na něj obořila, jestli se nestydí, odpověděl dotyčný, že kdyby je nekoupil on, udělal by to někdo jiný.⁸⁰ Ještě večer bylo v ulici, kde Carpová bydlela, vidět mnoho obyvatel, již si nosili domů nejrůznější věci od rádií až po ledničky. Někteří dokonce ukradli i automobil, aby svůj lup snáze odvezli.⁸¹

72 Tamtéž, s. 366.

73 DIUSABÁ ROJAS, Víctor, 9 de Abril. *La Voz del Pueblo*, Bogotá 1998, s. 47.

74 Vzpomínka Manuela Salazara, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 361.

75 GARCÍA MÁRQUEZ, G., c. d., s. 256.

76 Tamtéž, s. 257.

77 Vzpomínky Manuel Salazara a Eduarda Umañi Luny, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 361, 368.

78 Vzpomínka Natalie Bergson Carpové, in: Tamtéž, s. 363.

79 Vzpomínka Eduarda Umañi Luny, in: Tamtéž, s. 368.

80 Vzpomínka Natalie Bergson Carpové, in: Tamtéž, s. 363.

81 Tamtéž, s. 364.

Naštvaný dav se také rozhodl osvobodit vězně, kteří pro řadu protestujících ztělesňovali symbol „útlaku“ nenáviděné konzervativní vlády a nezajímalo je, že většina z nich si odpykává tresty za vážnější kriminální činnost. Carlos Fernández se na osvobození vězňů podílel a líbila se mu radost, s jakou vyskakovali z oken a utíkali pryč. Samozvaní „osvoboditelé“ se naštěstí pro ně nepotkali s žádnými dozorci, neboť ti předtím raději zmizeli.⁸² Manuel Salazar tehdy bydlel na křižovatce Dvaadvacáté ulice s Třicátou třídou, kde potkal několik „osvobozených“ vězňů, kteří se jej dotazovali, zda někde poblíž nejsou k mání nějaké ženy. „Jeden z nich vytáhl šperky a sdělil mi, že by to chtělo oslavit, a to nejde bez nádherné ženské, protože byl zavřený pět let.“⁸³

Důležitou roli pro mobilizaci společnosti sehrálo rádio a také studenti. Nedlouho poté, co se rozkřiklo, že zabili Gaitána, se radikalizovali studenti, kterým se podařilo obsadit budovu *Radia Nacional* a začali s vlastním vysíláním a organizováním revolty proti vládě.⁸⁴ Do jejich čela se postavil kapitán José Phillips, jenž působil jako Gaitánův pomocný právník v Cortésově případu. Vysílání však bylo plně lží a polopravd. Posluchači se tak například dozvěděli o údajném pádu vlády, o zavraždění několika představitelů konzervativní strany⁸⁵ nebo o tom, že se na stranu „revoluce“ přidala policie a armáda. Tyto nepravdivé zprávy měly povzbudit obyvatele nejen v hlavním městě, k tomu aby dokončili „revoluci“. Dále ve vysílání vyzývali lid, aby utvořil výbory, které budou schopné převzít moc. Kromě vlády se kritice nevyhnuly ani Spojené státy americké. Podle nich přítomnost generála Marshalla a severoamerické delegace představovala potupu kolumbijského lidu. „Je třeba odstranit od moci představitele yankeeského imperialismu; Marshall společně s Marianem Ospinou a Laureanem Gómezem nařídili zavraždit Gaitána.“⁸⁶ Jorge Zalamea Borda také odvysílal informaci o tom, že bývalý liberální prezident Eduardo Santos je již na cestě ze Spojených států do Bogoty, kde má převzít moc a uklidnit zemi.⁸⁷ Rómulo Guzmán vybízel všechny ozbrojené lidi, aby se připojili ke studentům bránícím budovu rádia.

Obsazeny byly ale i další rádiové stanice, jako *Radio Nueva Granada*, kterou zabrali novináři liberálních deníků *El Liberal*, *El Razón* a *El Tiempo*. Podobně dopadl *La Voz de Bogotá*. Majitel stanice *Radio Cristal* Cristobal Páez vysílal přes tlampače na ulici protivládní hesla. O necelý týden později byl ale zastřelen na cestě z Pacha

82 Vzpomínka Carlose Fernández, in: Tamtéž, s. 313.

83 Vzpomínka Manuela Salazara, in: Tamtéž, s. 361.

84 Část vysílání revoluční junty si lze poslechnout na stránkách Banco de la República — Colombia. Actividad Cultural: <http://www.banrepcultural.org/sady-gonzalez/sonidos-de-senal-memoria> [6. 1. 2016].

85 „V tento okamžik již visí za jazyk na sloupu na Bolívarově náměstí tělo Guillerma Leóna Valencii. Stejný osud potkal ministry Josého Antonia Monsalva a Laureana Gómeze. Zapalte budovy této vražednické vlády! Impozantní a nezadržitelný dav, jenž se vzbouřil, aby pomstil svého šéfa, už po ulicích vleče mrtvolu Ospiny Péreze. Lidé, do útoku!“ ALAPE, Arturo, El 9 de abril..., s. 44.

86 Vysílání *Radia Nacional* 9. 4. 1948, in: ALAPE, A., El bogotazo..., s. 332.

87 Tamtéž, s. 330.

do Bogoty. Jak napsal liberální deník *El Tiempo*, tomuto činu se nevěnovala patřičná pozornost.⁸⁸

Jedním z přítomných, který se i přímo zapojil do bojů ve městě, byl i kubánský student třetího ročníku práv Fidel Castro, jenž v té době pobýval v Bogotě jako jeden z delegátů studentské konference, protestní akci proti Panamerické konferenci. V inkriminovaný den měl dokonce ve dvě hodiny odpoledne dohodnutou schůzku se samotným Gaitánem. Již 7. dubna se představitel liberálů setkal s Castrem a s dalšími studenty a údajně jim přislíbil projev na závěr jejich zasedání.⁸⁹ To by zajisté akci přidalo na důležitosti a Gaitán by tím jistě rád vymezil vůči Panamerické konferenci, na jejíž jednání nebyl přizván. Na mladého Kubánce udělal obrovský dojem. Dne 9. dubna brzy po obědě se Castro s dalšími společníky vydal z hotelu na schůzku, která se ale již neuskutečnila. Budoucí představitel Kuby, který se i v pozdějších letech k událostem v Bogotě často vyjadřoval, se s dalšími svými kubánskými kolegy účastnil útoku na pátý policejní okrsek, kde se mu podařilo získat zbraň.⁹⁰ Stejně jako tolik dalších pamětníků zaznamenal i on hněv obyvatel a jejich frustraci ze smrti oblíbeného politika. Opět téměř bizarně vypadá jím popisovaná scéna, jak na ulici potkal člověka, jenž se snažil rozbít psací stroj, který předtím buď někde ukradl, nebo pouze nalezl vyhozený na ulici.⁹¹

Mezitím se však prezident pokoušel situaci ve městě zvládnout. Armáda a především prezidentská stráž se snažily od prvních okamžiků ochránit před případným útokem samotný palác a poté bránit místa, jež byla pro chod města i pro vládu nejdůležitější. Vzhledem k tomu, že neměla dostatek sil, nemohla zavést pořádek na celém území Bogoty. Příliš jí nepomohla ani policie, jejíž členové se v řadě případů připojili k davu. „První pomoc“ poskytlo alespoň osmdesát vojáků prezidentské gardy pod vedením nadporučíka Silvia Carvajala. Ten čtyřicet z nich umístil na jižní stranu paláce a dalších čtyřicet mělo chránit hlavní vchod. Nikdo ze shromážděných netušil, na jaké straně armáda stojí, ale někteří z nich doufali, že vojáci přejdou k nim a pomohou jim dostat se do paláce. Tyto naděje se však brzy ukázaly jako plané. Carvajal přikázal totiž davu, aby se rozešel a bylo téměř s podivem, že nikdo neprotestoval. Nadporučík poté vzal dalších dvacet lidí a následoval dav směrem k Bolívarovu náměstí. Bez problémů se dostali až k Desáté ulici, tedy do severovýchodní části tohoto náměstí, zhruba na místo, kde se nachází jezuitská kolej Svatého Bartoloměje. Zde došlo k prvnímu krveprolití. Ustupující dav se totiž rozhodl vzdorovat a vojáci, již byli v početní nevýhodě, zahájili palbu. Na zemi tak leželi, nepočítáme-li Gaitána a jeho vraha, první mrtví. Časopis *Semana* mluvil v souvislosti s těmito událostmi o „bitevním poli“. Zemřel zde i fotograf deníku *El Liberal* sedmadvacetiletý Parmenio Rodríguez, jenž se události snažil dokumentovat.⁹² Mezi půl třetí a třetí hodinou odpoledne již u prezidentského paláce a na přístupových cestách k němu vládl klid. K paláci

88 *El Tiempo*, 16. 4. 1948, s. 1.

89 CASTRO, Fidel, *De los recuerdos de Fidel Castro, el Bogotazo y Hemingway. Entrevistas*, La Habana 1984, s. 20.

90 Vzpomínka Fidela Castra, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 375.

91 CASTRO, F., c. d., s. 32.

92 *Semana*, 24. 4. 1948, s. 11.

navíc dorazily bránit sídlo prezidenta tanky.⁹³ Neznamenal to ale celkové uklidnění situace, spíše naopak. Na střechách a v oknech řady budov se nacházeli odstřelovači, takže pohybovat se v některých částech města bylo velmi nebezpečné.⁹⁴

Nyní se stalo prioritou ochránit hotely, kde se nacházely zahraniční delegace, ministerstvo války, Národní knihovnu a archiv, jež stály na poměrně strategicky důležitém místě, americké velvyslanectví a znovuzískat *Radio Nacional*.⁹⁵ Většina zahraničních dopisovatelů a novinářů se nacházela v hotelu Astor v průsečíku Sedmé třídy a Deváté ulice. Vojáci proto hotel obsadili a odtud pak dále kontrolovali okolní dění.⁹⁶ Protože *Radio Nacional* neustále vybízelo k odporu, potřebovaly vládní síly získat nad ním kontrolu. Kolem čtvrté hodiny odpoledne se u budovy rádia objevilo asi osmdesát vojáků, kteří zahájili palbu a brzy nad stanicí převzali kontrolu. I když se podařilo v prvních hodinách nejdůležitější místa ochránit, bylo třeba zachovat ostražitost. Vláda spoléhala na příchod vojenských jednotek z jiných oblastí, které dorazily v následujících dnech.

Tomuto výbuchu zloby a plundrování hlavního města, jemuž padla za obět řada významných budov nebo dokonce celé ulice, jako byl případ zcela zdemolované Sedmé třídy v centru Bogoty, se začalo říkat *bogotazo*. Také v dalších kolumbijských městech docházelo k násilnostem, nic se ovšem nevyrovnalo situaci v Bogotě, která navíc hostila Panamerickou konferenci, takže v ní pobývala řada zahraničních diplomatů. I proto se dodnes dochovalo mnoho vzpomínek jak na samotnou vraždu, tak na následné události. Ty se objevovaly nejen v pamětech různých významných osob, ale rovněž v den výročí těchto událostí v kolumbijských periodikách. Na závěr si vypůjčím opět citát z díla Gabriela Garcíi Márqueze, jež situaci těsně před koncem dne shrnul těmito slovy: „Krátko před půlnocí, když přestalo pršet, jsme vystoupili na rovnou střechu a hleděli jsme na pekelnou scenérii města, ozářenou dohořívajícími požáry. V pozadí se proti obloze zkalené kouřem rýsovaly temné masivy vrchů Monserrate a Guadalupe... Šťvanice v ulicích už polevila, a v děsivém tichu bylo slyšet jen občasné výstřely nespočetných odstřelovačů, rozmístěných po celém středu města, a hlomoz vládních jednotek, které postupně likvidovaly každou známku odporu, ať už ozbrojeného, nebo ne, aby opanovaly město.“⁹⁷

ABSTRAKT

JEDEN DEN V BOGOTĚ

DEVÁTÝ DUBEN 1948 V PAMĚTI OČITÝCH SVĚDKŮ

Studie analyzuje situaci v kolumbijské Bogotě poté, co zde došlo 9. dubna 1948 k zavraždění populárního liberálního politika Jorgeho Eliécera Gaitána. Činí tak na základě výpovědí a vzpomínek obyvatel hlavního města, přičemž si všímá nervozity, jež byla patrná mezi liberály a konzervativci

93 Vzpomínka Luise Emira Valencii, in: ALAPE, A., *El bogotazo...*, s. 351.

94 Vzpomínka Daría Sampera, in: *Tamtéž*, s. 346.

95 Vzpomínka Eduarda Umañi Luny, in: *Tamtéž*, s. 366.

96 *Semana*, 24. 4. 1948, s. 11.

97 GARCÍA MÁRQUEZ, G., c. d., s. 258.

ohledně dalšího politického směřování země. V tento den se postupně vytvořila dvě centra moci, kde se jednalo o další osudu Kolumbie. Prvním z nich byla Ústřední klinika, v níž Gaitán zemřel a kde se setkali liberální představitelé, aby se dohodli na dalším postupu. Prezidentský palác se naopak stal centrem Konzervativní strany a posléze i místem vyjednávání mezi liberály a konzervativní vládou o dalším postupu. Studie dále analyzuje situaci v ulicích města, kde docházelo k násilnostem a rabováním.

KLÍČOVÁ SLOVA

Kolumbie; Bogota; bogotazo; nepokoje; Jorge Eliécer Gaitán; 1948

ABSTRACT

ONE DAY IN BOGOTA

THE NINTH OF APRIL 1948 IN MEMORIES OF EYEWITNESSES.

This study analyses the events in Bogotá, Colombia, in April 9, 1948, after the assassination of the popular liberal political leader Jorge Eliécer Gaitán. It is based on testimonies and memories of persons present in the Colombian capital on that day. It also pays attention to relationship between Liberal and Conservative Parties and their decision about the future direction of the country. Two centres of power were created in Bogota on that day. First of them was the Central Clinic, where the liberal representatives met to agree on the next steps to be taken against the Conservative government. Presidential Palace, in contrast, became the center of the Conservative Party and then the place of negotiations between the Liberals and the Conservative government. The study further analyzes the confused situation in the streets of Bogotá on that fateful day.

KEYWORDS

Colombia; Bogotá; Bogotazo; Riots; Jorge Eliécer Gaitán; 1948

Jaromír Soukup

Institute of World History, Faculty of Arts, Charles University
jaromir.soukup@ff.cuni.cz